

НОВА
УКРАЇНСЬКА
ШКОЛА

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

28 жовтня 2022 року

м. Чернівці

УДК 373.5:37.04(811.161.2)

Кузнєцова А.М.,

*старший викладач кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художнього-естетичної освіти,
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*
anastasiia.kuznietsova@moippo.mk.ua

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

***Анотація.** У статті розкрито проблему компетентнісних можливостей уроку української мови в Новій українській школі за Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Проаналізовано реалізацію компетентнісного підходу до вивчення української мови в модельній навчальній програмі Н. Голуб й О. Горошкіної. Наведено приклади продуктивних вправ для розвитку «проблемних» компетентностей за підручниками української мови (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна; І. Літвінова; А. Онатій, Т. Ткачук): здатність спілкуватися іноземними мовами, математична компетентність, інноваційність, навчання впродовж життя, соціальні компетентності, підприємливість і фінансова грамотність.*

***Ключові слова:** компетентність; компетентнісний потенціал; Нова українська школа; компетентнісна вправа/завдання; полікомпетентнісне завдання.*

Постановка проблеми. Державний стандарт базової середньої освіти (2020) визначає мету мовно-літературної освітньої галузі як «...розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої

самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень» [4, с. 7]. Досягненню цього сприяють інтеграція освітніх галузей, діяльнісний підхід, педагогіка партнерства, а також набуття, розвиток і вдосконалення 11 ключових компетентностей та 11 наскрізних умінь на уроках української мови.

Концепція Нової української школи (2016), покликаючись на «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (2006) і на проєкт Закону України «Про освіту» (2016), визначила компетентності як потребу кожного учня / кожної учениці для особистої, подальшої навчальної і професійної успішної реалізації протягом усього життя. Компетентність є ширшим і більш містким поняттям, ніж ЗУН, адже її складовими, крім знань, умінь і навичок, є способи мислення, погляди, цінності й інші особисті якості. Відтак кожна з одинадцяти компетентностей учні формують, розвивають і вдосконалюють під час вивчення всіх предметів на різних освітніх етапах.

Урок української мови має потужні компетентнісні можливості, адже мова є не тільки предметом вивчення у шкільному курсі, а й засобом навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти взагалі. На цьому наголошують О. Горошкіна, Н. Бондаренко, Л. Попова: «...мова є провідним засобом розвитку мислення й мовлення учнів, їхніх інтелектуальних і творчих здібностей, лінгвокреативності, підґрунтям соціалізації й самореалізації особистості, продуктивним засобом досягнення успішності» [3, с. 6]. Компетентнісні вправи/завдання є дієвим інструментом вивчення державної мови, бо виводять урок за межі класу, тренуючи майбутніх випускників і випускниць долати реальні життєві випробування.

Виклад основного матеріалу. Додаток 1 Державного стандарту базової середньої освіти визначає ключові компетентності Нової української школи й розкриває компетентнісний потенціал (уміння і ставлення) мовно-літературної освітньої галузі.

Вільне володіння державною мовою є першою ключовою компетентністю, і не варто ототожнювати її із предметними вміннями (вужчим

поняттям) навіть на уроці української мови. Часто вчителі зосереджують увагу на конкретній мовній темі, не приділяючи достатньо уваги розвитку таких важливих ставлень, як: цінувати українську мову як чинник національної та громадянської ідентичності; бути готовим/готовою спілкуватися державною мовою в різних ситуаціях; прагнути до використання української мови в усіх сферах життя; прагнути до ненасильницької комунікації.

Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами – компетентність, що сприяє розвитку вмій і навичок міжкультурного діалогу й міжкультурної комунікації, толерантного ставлення до носіїв іншої мови, культури, звичаїв і традицій. Також здобувачі освіти зможуть пояснити значення окремих мовних явищ і системи понять, що формують картину світу носіїв іноземної мови.

Урок української мови здатний розвивати *математичну компетентність і компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій*, адже, навчаючи мови, обов'язково формуємо визначення (поняття, правило), логічно обґрунтовуємо думку, ілюструємо, висловлюємо гіпотези, описуємо процеси власної діяльності завдяки мовним і мовленнєвим засобам, установлюємо причиново-наслідкові зв'язки, виокремлюємо головну й другорядну інформацію, перетворюємо текстову інформацію в схеми, таблиці й навпаки.

Інноваційність – компетентність, що сприяє розвитку вмій представляти свої ідеї і погляди чітко, творчо і грамотно з використання доцільних засобів вираження мовлення; уміння впроваджувати інноваційну діяльність, розв'язувати важливі життєві проблеми, використовуючи різні стратегії спілкування; бути відкритим/відкритою до нового і готовим/готовою створювати ідеї, спонукати до цього інших.

Набуття *екологічної і культурної компетентностей* на уроці української мови реалізуємо через можливості текстів (зокрема художніх і медіатекстів), дискусій, мініпроектів, творчих робіт на актуальні екологічні теми, про діяльність людини як частини природи, про здобутки й досягнення в галузі

українського і світового мистецтва. У таких спосіб долучаємо учнів до пошуку шляхів розв'язання важливих екологічних і мистецьких проблем сьогодення. Розвиток *культурної компетентності* передбачає також уміння «використовувати мову для духовного, культурного та національного самовираження» [4, с. 22] і вміння працювати з текстами, зокрема з художніми й медіатекстами.

Сучасний урок української мови забезпечує розвиток *інформаційно-комунікаційної компетентності*, і не тільки під час дистанційного чи змішаного навчання. Виконуючи мовні завдання, учні вправляються у пошуку інформації з різних джерел (перевірених, нових, самостійно знайдених, запропонованих учителем/підручником). Навчаються розрізняти факти і фейки, факти і судження; розпізнавати маніпуляцію і пропаганду; спілкуватися правильно, етично й безпечно у віртуальному просторі; створювати власні продукти, дотримуючись правил академічної доброчесності; використовувати сучасні цифрові інструменти для особистого розвитку.

На кожному уроці української мови учні повинні набувати надважливої ключової компетентності – *навчання впродовж життя*. Для цього потрібно вміти визначати свої комунікативні потреби, цілі та способи їх досягнення; постійно збагачувати словниковий запас, використовуючи цифрові словники й довідкові ресурси, орієнтуватися в них; здійснювати рефлексію і саморефлексію; прагнути до постійного вдосконалення свого мовлення; готовність руйнувати мовні бар'єри й перепони в спілкуванні, долати стереотипи під час комунікації.

Урок української мови має значні можливості для розвитку *громадянських компетентностей* через висловлення здобувачами й здобувачками освіти власної громадянської позиції, обстоювання ціннісних орієнтирів на основі цінностей українського народу, його історико-культурних надбань і традицій, поважного ставлення до українських національних цінностей і цінностей інших народів.

Набуття соціальних компетентностей представлено у схемі 1.

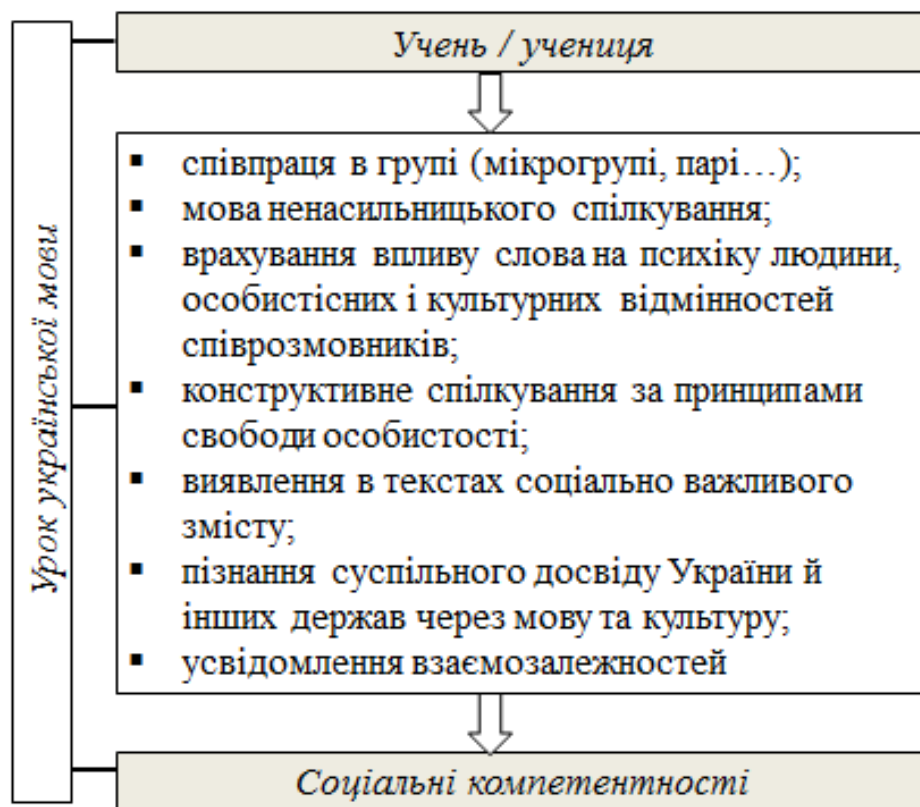

Схема 1. Соціальні компетентності на уроці української мови
(складено автором)

Урок української мови здатний розвивати *підприємливість і фінансову грамотність* не тільки через тематику текстів чи тем для учнівських робіт, а й через розвиток важливих умінь і ставлень: взаємодіяти усно, письмово, онлайнно для розвитку і реалізації ідеї, використовуючи доцільні виражальні засоби; пояснювати значення основних понять фінансової грамотності; розуміти важливість державомовної компетентності для добробуту, фінансового успіху, самореалізації в діловому середовищі.

Компетентнісний підхід до вивчення української мови закладений і в модельних навчальних програмах на основі Державного стандарту базової середньої освіти (2020). Так, Н. Голуб й О. Горошкіна, автори програми «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти, у пояснювальній записці зазначають: «...мовні й мовленнєві знання, уміння й навички мають пронизувати всі сфери соціального організму, охоплювати життя й діяльність кожної людини протягом усього життя її»; «Програма

покликана змінити ставлення до мови як суспільного явища і шкільного предмета, виховати нове покоління компетентних носіїв мови зі сформованим мовним чуттям, мовними смаками і мовною стійкістю» [1, с. 2]. Змістовий компонент програми представлений трьома блоками: предметний, метапредметний і компетентнісний. Останній зrealізований через соціокультурну змістову лінію для формування і розвитку ключових компетентностей та досягнення особистісних результатів (Додаток 1 і додаток 2 Державного стандарту базової середньої освіти відповідно).

На думку авторів програми, засобами досягнення очікуваних результатів, крім текстів підручників і навчальних посібників, є компетентнісно орієнтовані методики, представлені у видах навчальної діяльності: цілевизначення; планування; організація роботи; самоконтроль, рефлексія; самостійний пошук інформації; узагальнення різних думок, виявлення спільного й відмінного; усне висловлення з використанням нових слів; формулювання й обстоювання власної думки, оцінювання життєвих явищ, моральних, суспільних, історичних та інших проблем сучасності, висловлення щодо них власного ставлення та ін. Н. Голуб й О. Горошкіна переконані: «... вивчати правила потрібно не заради оцінки на уроці, а для саморозвитку, для взаємодії з людьми, для того, щоб стати компетентними мовцями, цікавими і бажаними співрозмовниками / співрозмовницями, свідомими носіями державної мови» [1, с. 2].

Протягом I півріччя 2022 н. р. нами проведено опитування вчителів української мови і літератури – слухачів курсів підвищення кваліфікації Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Філологи визначили ключові компетентності, які, на їхню думку, відносно складно розвивати в учнів на уроках української мови. З-поміж усіх «проблемними» виявилися здатність спілкуватися іноземними мовами, математична компетентність, інноваційність, навчання впродовж життя, соціальні компетентності, підприємливість і фінансова грамотність.

Повні результати опитування представлено в діаграмі.

Діаграма. «Проблемні» ключові компетентності на уроці української мови

Сучасні підручники української мови для 5 класу [2], [6], [8] за вказаною модельною навчальною програмою ґрунтуються на компетентнісно-діяльнісному підході до навчання державної мови. Наведемо приклади оригінальних вправ/завдань, спрямованих на розвиток «проблемних» ключових компетентностей.

Автор / автори	Вправи / завдання за підручником української мови (5 клас)
<i>Здатність спілкуватися іноземними мовами</i>	
Н. Голуб, О. Горошкіна	<p>Вправа 92 (III)</p> <p>Складіть діалог, в основі якого мають бути репліки, що містять цікаву інформацію про слова іноземного походження.</p> <p>Слова для вибору: сноубординг, квілінг, фітнес, спінінг, серфінг, трамплін, фіорд; бриз, симфонія, арія, віртуоз; фуксія, цикламен, орхідея, дельфініум, дицентра [2, с. 41].</p>
І. Літвінова	<p>Вправа 85</p> <p>Прочитайте текст. Знайдіть у ньому запозичені слова. Спишіть текст, замінивши, де можливо, запозичені слова українськими відповідниками. Поміркуйте та поясніть, що змінилося в новому тексті порівняно зі старим [6, с. 61].</p>
А. Онатій, Т. Ткачук	<p>Вправа 97</p> <p>Перепиши, відновлюючи порядок речень, щоб вийшов зв'язний</p>

	текст. Підкресли не менше, ніж сім іншомовних слів. За якими ознаками ти зміг/змогла визначити, що саме ці слова є іншомовними? [8, с. 56].
<i>Математична компетентність</i>	
Н. Голуб, О. Горошкіна	Вправа 184 Поясніть математичний вираз на матеріалі фонетики української мови. Складіть подібний приклад, беручи до уваги кількість сонорних, дзвінких, глухих. $6 + 32 = 38$ [2, с. 78].
І. Літвінова	Вправа 7 (5) Об'єднайтесь у пари. Напишіть одне одному повідомлення (1–2 речення), використовуючи емодзі. Потім передайте письмово ту саму інформацію без використання емодзі. Порівняйте, які слова, розділові знаки вам при цьому знадобились. У який спосіб вам вдалося повніше передати інформацію, почуття? [6, с. 12].
А. Онатій, Т. Ткачук	Вправа 114 Посортуй неологізми за темами. У якій колонці слів найбільше? Чому, на твою думку? Соцмережі й технології Їжа Moda [8, с. 66].
<i>Інноваційність</i>	
Н. Голуб, О. Горошкіна	Вправа 94 (I) Розгляньте малюнки. Уявіть ситуацію спілкування з допитливими дітлахами. Складіть і запишіть діалог, в основі якого має бути пояснення незнайомих слів іншомовного походження. Спробуйте спочатку пояснити самостійно, а потім – звірте за словником [2, с. 42].
І. Літвінова	Вправа 93 (1) Напишіть текст для реклами спортивного клубу, за потреби використовуючи слова з довідки. Довідка: акваероб..ка, п..латес, ф..тнес, стрейч..нг, к..кбокс..нг, джамп..нг, г..мнаст..ка, ц..гун [6, с. 66].
А. Онатій, Т. Ткачук	Вправа 305 (5) У команді з 3-4 однокласниками/однокласницями розробіть плакат «Мій безпечний інтернет», використовуючи інформацію з тексту та малюнків [8, с. 172].
<i>Навчання впродовж життя</i>	
Н. Голуб, О. Горошкіна	Рефлексія Чим збагатив мене урок? Чи досягнуто поставлених цілей? Що було найцікавішим, найдивовижнішим і найкориснішим? Яким учнем / якою ученицею я сьогодні був / була на уроці? [2, с. 41].
І. Літвінова	Саморефлексія 1. Що нового ви дізналися під час опрацювання розділу? 2. Що вас найбільше зацікавило? 3. Де ви можете використати здобуті знання?

	<p>4. Чи задоволені ви своїми успіхами у вивченні цього розділу?</p> <p>5. Якщо ви хочете покращити успіхи, що плануєте для цього зробити? [6, с. 86].</p>
А. Онатій, Т. Ткачук	<p>Вправа 27</p> <p>Які з поданих іменників є багатозначними? Скористайся тлумачним словником за QR-кодом, щоб довести свою думку. Запиши обрані іменники в зошит.</p> <p>Єнот, фікус, крило, гігант, масштаб, світ, скотч, картина, пісок, мушля, сік, джміль [8, с. 22].</p>
<i>Соціальні компетентності</i>	
Н. Голуб, О. Горошкіна	<p>Вправа 39</p> <p>Прочитайте речення. Які слова в них образливі для співрозмовника? Чому їх потрібно уникати? Доберіть синоніми до цих слів і замініть їх. Наскільки важливо ретельно добирати слово із синонімічного ряду? [2, с. 19].</p>
І. Літвінова	<p>Вправа 5 (II)</p> <p>Об'єднайтеся в пари (групи) й визначте три переваги мови як засобу спілкування. Обміняйтесь інформацією між групами та створіть спільний перелік [6, с. 11].</p>
А. Онатій, Т. Ткачук	<p>Вправа 21</p> <p>До кожної з поданих ситуацій запропонуй текст ефективного повідомлення з 3-4 речень. Запиши їх у зошит.</p> <p><u>2 ситуація.</u> Ти вирішив/вирішила змінити час зустрічі з другом/подругою через те, що треба поприбирати в кімнаті, напиши йому/їй про це.</p> <p><u>4 ситуація.</u> Ти плануєш зробити зауваження офіціантам, які забули принести твоє замовлення [8, с. 19].</p>
<i>Підприємливість і фінансова грамотність</i>	
Н. Голуб, О. Горошкіна	<p>Вправа 206</p> <p>Уставте пропущені букви, поясніть написання. Складіть речення з трьома–чотирма поданими словосполученнями.</p> <p>Б..зпека життєдіяльності, ц..фрове с..редо..ще, достовірність дж..рел, прав..ла для велосип..диста, фінансові р..сурси родини, оцдадл..ве в..кор..стання, повторне п..р..роблення вторинної с..ров..ни, прав..льне харчування [2, с. 85].</p>
І. Літвінова	<p>Вправа 106</p> <p>1. Запишіть слова разом або з дефісом.</p> <p>Онлайн..магазин, інтернет..замовлення, ультра..сучасний, еко..товари, супер..ціни.</p> <p>2. Поміркуйте, у тексті якої тематики ці слова стануть у пригоді</p> <p>3. Напишіть зв'язний текст (3–5 речень), використовуючи ці слова. Обговоріть у класі, чи схожі ваші тексти. У якому стилі вони написані? [6, с. 74].</p>

А. Онатій, Т. Ткачук	<p>Вправа 103</p> <p>Скориставшись інформацією з попередньої вправи, розроби меню для власних ресторану/кав'ярні.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Запропонуй назву ресторану/кав'ярні. 2. Для кожної страви вкажи інгредієнти. 3. Зазнач час приготування. 4. Додай до меню три українські страви [8, с. 60].
----------------------	--

Чимало представлених вправ сприяють розвитку кількох ключових компетентностей: 1-2 базових (тих, що розвивають упродовж усього уроку) і 1-4 фонових (розвиваних під час однієї освітньої ситуації). Полікомпетентнісні вправи рекомендовано виконувати повністю, не вилучаючи жодного із завдань, бо це призведе до порушення ідейної і змістової цілісності. З іншого боку, не варто зловживати надмірною кількістю таких вправ, натомість пам'ятати про розвиток предметних компетентностей і наскрізних умінь.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Урок української мови має всі можливості для розвитку компетентних мовців і читачів як успішно реалізованих особистостей, патріотів з активною позицією, інноваторів, конкурентоспроможних фахівців.

Базуючись на компетентнісно-діяльнісному підході до вивчення державної мови, модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна) і підручники за нею (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна; І. Літвінова; А. Онатій, Т. Ткачук) узгоджуються з Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Ці підручники містять оригінальні моно- й полікомпетентнісні вправи/завдання, що відповідають орієнтирам для оцінювання, віковим й індивідуальним особливостям сучасних здобувачів освіти і стануть зразками для методичного наслідування вчителями.

Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо в розробленні системи завдань, здатних забезпечити розвиток 11 ключових компетентностей у рамках однієї навчальної теми / блоку уроків у 5 класі Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/rKqjFdH>
2. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. – 308 с.
3. Горошкіна О.М., Бондаренко Н.В., Попова Л.О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: методичний посібник. – Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. – 128 с.
4. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/mJ61eBc>
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Літвінова І.М. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / І. М. Літвінова. – Харків : Видавництво «Ранок», 2022. – 278 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи (2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/4J6MsrD>
8. Онатій А. В., Ткачук Т. П. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / А. В. Онатій, Т. П. Ткачук. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. – 307 с.